

EMÖDI ANDRÁS

A Corvina-könyvtár kutatástörténetének ismeretlen forrásai a Nagyváradai Egyházmegyei Levéltárban

A 90 éves Jakó Zsigmond tiszteletére

A hazai, sőt az európai könyvtártörténetben is előkelő helyet elfoglaló, Vitéz János püspök (1400 k.–1472) nevével fémjelzett humanista szellemű könyvgyűjtés és könyvtáralapítás ténye egyszersmind a legjelentősebb kapocs Várad és a budai Bibliotheca Corviniana között. Vitéz könyvtára elsősorban mintául, példaképpül szolgált Mátyás király (1443–1490) könyvtáralapításához, ugyanakkor a humanista főpap könyvtárának fennmaradt vagy utalásokból ismert 64 kódexe közül néhány a hiteles Corvinák közé tartozik, ugyanis az egykori váradi püspök bibliotékájának egy részét valószínűleg még az esztergomi érseki székhelybe való kinevezése előtt Budán hagyta, majd ezeket később Mátyás király saját könyvgyűjteményébe kebelezte be. A budai világhírű könyvtárba minden bizonnyal ekkor kerülhettek be korábban Váradon őrzött kötetek. A Vitéz által saját kezűleg emendált mintegy háromtucatnyi Corvina még szorosabbra fűzi a váradi humanista szellemiség és Mátyás könyvtárának szálaikat.¹

Mátyás halála után a könyvgyűjtő felső klérus szerteágazó személyi kapcsolatainak okán előfordulhatott egy-egy Corvina-kötet Váradra kerülése, így Haczkai Márton prépost (1495 k.–1547 u.) görög nyelvű Ptolemaios-kódexe is egykoron a Corvina állományához tartozott,² ám éppen e kötet későbbi sorsa is példázza a város 16. századi viszontagságait és megerősíti azt a feltételezést, hogy Várad 1566 után valószínűleg soha többé nem látott a Corvina-könyvtárral kapcsolatba hozható köteteket. Az is csak feltételezhető, hogy a szakirodalom által említett, a budai könyvtár pusztulása utáni évtizedekben Erdélybe került néhány Corvina (bizonyíthatóan csak kettő?) útja Váradon keresztül vezethetett a fejedelemségbe.³

¹ CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Vitéz János könyvtára*. Bp. 1975; Uő: *Humanista kódexek nyomában*. Bp. 1978. 117–124; CSAPODI Csaba–TÓTH András–VÉRTESY Miklós: *Magyar könyvtártörténet*. Bp. 1987. 52–63; JAKÓ Zsigmond: *Várad helye középkori könyvtártörténetünkben*. In: *Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest, 1976. 154–159; FRAKNÓI Vilmos: *Vitéz János könyvtára*. = MKSz 1878. 1–21, 79–91, 190–201.

² JAKÓ Zsigmond: *i. h.* 165–166.

³ CSAPODI Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* = MKSz 1961. 414; JAKÓ Zsigmond: *Erdély és a Corvina*. In: *Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest, 1976. 174–176; MONOK István: *Nyitott kérdések a Bibliotheca Corviniana kora újkori történetében*. In: *A holló jegyében. Fejezetek a corvinák történetéből*. Bp. 2005. 45–60.

Várad három évszázad elteltével került ismét kapcsolatba a Corvinákkal, ezúttal azonban a kanonokként itt tevékenykedő Rómer Flórisnak (1815–1889) és Fraknoi Vilmosnak (1843–1924), továbbá a püspökként rövid időre Váradra kerülő Ipolyi Arnoldnak (1823–1886) személyén keresztül, ugyanis mindhárman aktív részesei voltak a 19. század hatvanas éveitől kibontakozó Corvina-kutatásnak. Az 1877-től illetve 1878-tól kanonoki stallumokat elnyerő Rómer és Fraknoi ezirányú munkássága közismert, eredményeik jórészt napvilágot láttak a *Magyar Könyvszemle*, a *Századok* és az *Archaeológiai Értesítő* kötetekben, továbbá az Akadémia jegyzőkönyveiben és közleményeiben. Úttörő munkásságuk elsősorban a különböző európai (köztük hazai) könyvtárakban lappangó Corvin-kódexek azonosítására és az ezekkel kapcsolatos tágabb értelemben vett kodikológiai részletkutatásokra irányult.

A Corvina-kutatás történetében mérföldkönek számító, az Akadémia által csak szerény mértékben támogatott 1862. évi konstantinápolyi „felfedező” útnak egyik szorgalmazója és résztvevője azonban Ipolyi Arnold volt, aki (ekkor már az Akadémia tagjaként) jelentős és sokrétű tudományos munkásságot fejtett ki. Ipolyi szerepe a Corvina-kutatásban gyakorlatilag erre a nem elhanyagolható jelentőségű és az alábbiakban részletesebben tárgyalt eseményre korlátozódik, a kutatástörténet illetve az Ipolyi életrajzok is ezt sugallják.⁴ Másfél évtizeddel később, az 1877-ben Konstantinápolyból hazatérő 35 kódex (köztük Corvinák) budapesti fogadtatásán való részvétele már inkább közéleti szereplésével hozható összefüggésbe (ekkor már besztercebányai püspök, az Akadémia igazgatósági tagja, illetve egy sor tudományos és egyházi testület vezetőségi tagja volt).⁵

1999-ben majd 2005-ben a Nagyváradi Egyházmegyei Levéltárnak az államosítás után visszamaradt, az egykori püspöki és káptalani levéltármaradványokból álló és javarészen papírtömeggé silányult állományából előkerült egy-egy, az 1862. évi eseményekkel kapcsolatos – úgy véljük a Corvina kutatástörténetében jelentőséggel bíró – kézirat. Mindkettő Ipolyi Arnold hagyatékából kerülhetett az egykori püspöki levéltárba, majd annak részbeni pusztulása és államosítása után (1947–1962) az egyházmegye tulajdonában megmaradt jórészt ömlesztett állapotban lévő iratanyaggal együtt a székesegyház épületébe. Ipolyi hagyatékának (műgyűjtemény, könyvtár, levéltár) sorsa egyébként sok ponton kérdőjeles, homályos. Könyvtárának egy része biztosan Váradon maradt, iratanyagának java az Esztergomi Prímási Levéltárba, kisebb részei az OSZK és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtá-

⁴ PÓR Antal: *Ipolyi Arnold váradai püspök élete és munkái vázolata*. Pozsony–Bp. é. n. [1886.] 56–57; BUNYITAY Vincze: *Ipolyi Arnold irodalmi munkássága 1845–1886*. In: *Ipolyi Arnold emlékkönyv*. Bp. 1989. 208–227.

⁵ MIKÓ Árpád: *A Corvina-könyvtár története*. In: *Uralkodók és corvinák*. Bp. 2002. 129.

rának kéziratáraiba kerültek,⁶ ám mint a tanulmányunk tárgyát képező források felbukkanása is sejteti, némi iratállomány Váradon is maradhatott.

A tárgyalandó kéziratok egyike A. D. Mordtmann-nak 1862 júniusában Konstantinápolyban írt levele, amely tulajdonképpen egy 1850-ben készült, a kutatás számára új információkat nem hozó kódex-jegyzék, a másik viszont a Corvina-könyvtár kutatástörténetének eddig ismeretlen becses emléke: Ipolyi helyszíni autográf jegyzete, amely az első konstantinápolyi kutatóút alkalmával készült a császári könyvtárban. Minden igyekezetünk ellenére sem sikerült további kapcsolódó iratokat fellelni az Egyházmegyei Levéltárban, a Nagyvárad Állami Levéltárban őrzött püspöki levéltár feldolgozottsági foka pedig egyelőre nem tesz lehetővé további ilyen irányú kutatásokat, így e két – egymással összefüggésben lévő – kéziratot önmagában közöljük.

Mielőtt ismertetnénk a két kéziratot, röviden tekintsük át az 1862. évi események előzményeit és körülményeit:

Mátyás királynak az 1460-as évek második felétől gyarapodó és rövidesen világhírnévnek örvendő könyvtára – a Bibliotheca Corviniana – nagyságával, ragyogó szépségével és tartalmi sokszínűségével egyaránt elkápráztatta a kortárs Európát. A legkiválóbb itáliai (elsősorban firenzei) műhelyekben dolgozó scriptorok és illuminátorok kezei alól kikerült kódexek görög és latin auktoroknak, továbbá jeles humanista szerzőknek a tudományágak széles skáláján található műveit foglalták magukba. Jelentőségét növeli az a tény, hogy nem egy görög auktor munkája – néhány esetben egyetlen másolati példányban – e könyvtárból került a későbbi tudományos körforgásba, használatba. Mátyás, majd elsősorban II. Ulászló király halála (1516) után elkezdődött a könyvtár egyre gyorsabb iramú hanyatlása, szétzüllése. A kódexek egy része ajándékozás, kölcsönadás vagy egyszerűen csak zsákmányolás útján külföldre jutott (paradox módon ma már ezek alkotják a fennmaradt 216 hiteles Corvina gerincét), a maradékot, de mindenképpen a maradék javát, a mohácsi vereség után a budai várba bevonuló II. Szulejmán hadizsákmányként Konstantinápolyba hurcolta. Ez utóbbiaknak – ma ez már bizonyosság – nagyobbik, akár többszáz kötetre rugó hányada a mostoha tárolási körülmények miatt három évszázad alatt elpusztult.⁸

⁶ PROKOPP Gyula: *A Primási Levéltár Ipolyi gyűjteménye.* = Levéltári Szemle (29.) 1979. 585–652.

⁷ A közlendő iratokon kívül Ipolyinak egy levélfogalmazványát is sikerült azonosítanunk (Schmidt Adolf és Fraknói Vilmos akadémiai levelező tagokká ajánlása 1869-ből)

⁸ CSAPODI Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?...*, i. h. 411–419; CSAPODI Csaba–CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *A Corvina könyvtár története.* In: *Bibliotheca Corviniana.* Bp. 1981. 25–26; CSAPODI Csaba–CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Mátyás király könyvtára.* In: *Bibliotheca Corviniana 1490–1990.* Bp. 1990. 25–30; CSONTOSI János: *A Korvina. (Előzményei, alapítása, pusztulása és az irodalomban való rekonstrukciója.)* In: *A Pallas Nagy Lexikona, X.* Bp. 1895. (Melléklet a 814. lap után: I–XXIV.)

Röviddel a Bibliotheca Corviniana pusztulása után Európa-szerte kezdtek szárnyra kapni a Budán őrzött egykori mátyási könyvtár meglétéről szóló híresztelések, annak ellenére, hogy megsemmisüléséről egyértelmű híradások számoltak be. Majd másfél évszázadon keresztül keringtek e hamis vélekedések, hazai és külföldi próbálkozások sora irányult a könyvtárnak, de legalábbis egyes darabjainak visszaszerzésére a töröktől, mégpedig Budáról. Tudósok és politikusok egyaránt megpróbálták a lehetetlent. A hazaiak közül Alvinczi Péter, Bethlen Gábor, Pázmány Péter és I. Rákóczy György próbálkozásai voltak hiábavalóak, ugyanakkor egy sor nyugat-európai diplomata Konstantinápolyban jutott hozzá odahurcolt Corvinákhoz. Buda felszabadulása után szertefoszlottak a könyvtár akárcsak részbeni fennmaradásához fűzött illúziók és a későbbiekben a Corvina-könyvtár iránti érdeklődés annak történetére és a fennmaradt, szétszóródott kötetei tanulmányozása irányába vette útját. Már a 17. századtól kezdve egészen a 19. század derekáig a külföldi tudósok közül többen is (J. von Pflugk, X. Schier, P. A. Budik, E. G. Vogel, E. Edwards, L. Fischer) s a hazaiak közül a 19. század elején Kovács-Martiny Mihály és Horvát István megkísérelték az európai könyvtárakban elszórt Corvinák lajstromát összeállítani, legtöbbjük azonban kizárólag korábbi irodalmi adatok alapján dolgozott.⁹ Ludwig Fischer tudományos munkássága 1878-ban már lényeges eredményt hozott e téren, ekkor azonban a hazai Corvina-kutatók, Ábel Jenő, Rómer Flóris, Fraknoi Vilmos és Csontos János már átvették a kezdeményezést.

A konstantinápolyi, idegenek számára hozzáférhetetlen császári könyvtár iránti érdeklődés meg nem szűnő folyamában a 18. században és a 19. század első felében egy sor francia, angol, olasz, orosz és német tudós próbálkozott (legtöbbször politikai hátszéllel és legtöbbször sikertelenül) nem elsősorban a Bibliotheca Corviniana, hanem a feltételezett bizánci császári könyvtárak maradványainak megpillantására vagy megszerzésére. Az ide került Corvinák majdnem feledésbe merültek és mindenki a Komnénoszok és Palaiologoszok könyvei után kutakodott.

Magyarországon a reformkor első évtizedeiben csak homályos, már-már mitikus képzetek éltek a Corvina-könyvtárral kapcsolatban, azt csak összességében emlegették és mintegy nemzeti célként tekintettek visszaszerzésére. Az egyes, még fellelhető kötetekről igen kevés információval rendelkezett a hazai tudós társadalom és a politikum, ez azonban érthető, hiszen mint láttuk a Corvina-kutatás mindaddig csak német nyelvterületen hozott értékelhető eredményeket. A rendek, az országgyűlés, amely Széchényi Ferenc könyvtáralapítása (1802) óta foglalkozott a kérdéssel, József nádor és Metternich kancellár személyén keresztül megkezdte a csekély, majd csak az 1840-es évek közepétől eredményt hozó puhatolózást több Corvinát birtokló európai könyvtárnál (természetesen megfelelő politikai kö-

⁹ CSONTOSI János: *Latin Corvin-codexek bibliographiai jegyzéke.* = MKsz 1881. 137–138; CSONTOSI János: *A Korvina ...*, i. h.; MONOK István: i. h.

rettel fűszerezve).¹⁰ Metternich 1836-ban a konstantinápolyi internunciuson, Ottenfels bárón keresztül próbált információkat szerezeni az esetlegesen a császári könyvtárban található Corvina-kötetekről. E sikertelen akció után a törökországi lehetőség ideiglenesen háttérbe szorult, így amikor az országgyűlés 1844-ben néhány helyszínt megjelölt, mint ahol Corvinák után lehetne kutatni, Konstantinápoly ezek között nem szerepelt.¹¹

Mégis itthon sokan hittek abban, hogy előkerülhet a török által elhurcolt Corvina-könyvtár. Ebben a legkitartóbb Toldy Ferenc (1805–1875) volt, aki kezdettől teljes odaadással támogatta az 1862. évi kutatóutat is. Ez utóbbinak közvetlen előmozdítója azonban a jogász-politikus-paleontológus polihisztor Kubinyi Ferenc (1796–1874) volt, akinek konstantinápolyi utazási terveit a pillanatnyi felfokozott nemzeti érzületek hangulatában egészen más vezette, mint a Corvinák utáni nyomozás. Erről érzékletesen ír későbbi utitársa, Ipolyi Arnold:

„... Egyik elhunyt társunk, a politikai közélet terén is szerepelt Kubinyi Ferencz, akadémianknak tevékeny s áldozatkész tagja, épen az időben, aggkora daczára egy keleti tudományos ut tervével élénken foglalkozott. Nemes szándékaival s áldozatkészségével ha nem állott is arányban készülsége és tehetsége, de buzgóságával sokakat felülmúlt. Az ut tudományos céljai mellett inkább a nemzeti kegyeletek eszméi lebegtek a lelkes honfi előtt. Meg akarta látogatni keleten a magyar történet által is megszentelt classicus helyeket, a szabadságháborúk kibujdosott hősei menhelyeit és sirjait a Pontus partjain, hová a száműzöttek egykor elbujdostak, és hol az elhunytak porai az idegen földön nyugosznak. Az akkori felirati és határozati viták közt azzal az ötlettel lépett fel, hogy sajátlag a szultánhoz kellene köszönő feliratot intézni, a negyvenkilencediki menekült honfiainknak nyújtott oltalomért. S nem kevesebbet forgatott eszében, minthogy ezt talán személyesen megviszi. E mellett egyszersmind a még részletesebb tervre szándékozott vállalkozni, hogy Rákóczy Ferencznek emlékkövel jelölt, de üres sírjában többé fel nem lelhető hamvait fölfedezheti és haza hozhatja ...”¹²

Kubinyi akadémikus társával, Henszlmann Imrével (1813–1888) már felkészült az útra, amikor Ipolyi (akit 1861. december 20-án választottak az Akadémia rendes tagjává) felvetette a Corvinák ügyét és megpróbálta ezek felkutatása irányába terelni az út célját:

„... Ekkor szűkebb baráti körünkben vetém fel az eszmét, mennyivel czélszerűbb lenne, ha a bizonytalan és kétes hazafiui tervek helyett inkább a Corvina maradványai fölkeresésére egyesülnénk a keleti utra ...”¹³

¹⁰ MIKÓ Árpád: *i. h.*

¹¹ BARTFAI SZABÓ László: *Adalék a Corvina történetéhez.* = MKsz 1923. 278; CSONTOSI János: *Két modenai Corvin-codex története.* = MKsz 1891. 235–236; MADAS Edit: *A Corvina újkori története Magyarországon.* In: *A holló jégében. i. h.* 65–70.

¹² IPOLYI Arnold: *Gr. Prokesch-Osten Antal emlékezete és Mátyás király könyvtára maradványainak fölfedezése.* Bp. 1878. 40.

¹³ Uo. 41.

A műtörténész Henszlmann természetyszerűleg, de Kubinyit is azonnal megnyerte tervének.¹⁴ Ipolyi szuggesztív visszaemlékezésében ecseteli, hogy az út szervezése közepette céljuk titokban tartása volt az elsődleges feladatuk, nehogy a több évszázados sikertelen próbálkozások fényében ügybuzgalmuk nevetség tárgyává váljon:

„... És ki hinné ma, hogy akkor arra kellett a legnagyobb gondot fordítanunk, hogy a terv titokban maradjon, nehogy akár nevetségessé tegyük azt és magunkat hazafiúi buzgalmunkkal ... Éreztem, hogy nagyobb hazafiúi elszántsággal, mintsem józan számitással vállalkoztunk oly feladatra, melyet nálunknál nemcsak hasonlíthatatlanul nagyobb tekintélyű, tehetségesebb és a körülményekkel ismeretesebb államférfiak és tudósok, sőt a leghatalmasabb uralkodók követtségei többszörös sürgetéseik dacára nem voltak képesek elérni ...”¹⁵

Így tervük nem került nyilvánosságra. A kormány részéről nem is reméltek támogatást, az Akadémia 1862. március 17-i ülésén pedig csak általánosságban jelentették be utazási céljaikat, mert mint Ipolyi írja:

„... Hogy erre okunk volt, akkori intézőinek barátságos s előzékeny fogadása mellett is mutatta a mosoly ama neme, melylyel a bölcsőbbek a rajongókat lehüteni szokták ...”¹⁶

Végül 1862 áprilisának végén, az Akadémiának és gróf Forgách Antal (1819–1885) m. kir. kancellárnak Anton von Prokesch-Osten (1795–1876) gróf, konstantinápolyi osztrák internunciushoz írt ajánlóleveleivel indult útnak a három tudós arra a keleti útra, mely a Corvina-kutatásnak egyik mérföldkövévé vált. A Konstantinápolyban eltöltött néhány hét eseményeit jól ismerjük a hazajövetelük után az Akadémia Nyelv és Széptudományi Osztályának 1862. június 16-i 24. ülésén elhangzott beszámolójukból, amelyet mindhármuk nevében Ipolyi adott elő,¹⁷ s amelynek néhány vonatkozásban bővített, némely részében karcúsított változata jelent meg másfél évtizeddel később a *Századok* hasábjain,¹⁸ illetve Ipolyinak az imént többször idézett, Prokesch-Osten emlékezetére írt akadémiai kiadvány függelékeként.

Konstantinápolyban az ügy előmozdítói elsősorban Prokesch-Osten és Sipos György (?–1882 u.) voltak (ez utóbbi a 48-as emigránsok közösségi életének egyik jelentős alakja), illetve talán a már hosszabb ideje ott tartózkodó orientalista Vámbéry Ármin (1832–1913) is közreműködhetett a felsőbb körökkel való kapcsolat-teremtésben.¹⁹ Céljuk elérésére a török bürokrácia útvesztőivel is jócskán megismerkedtek és máig sem tisztázott, hogy kinek a közbenjárása vezetett a nem

¹⁴ Az eseményekről részletesebben l.: JAKÓ Zsigmond: *Ipolyi Arnold és a Konstantinápolyba került Korvinák megtalálása.* = MKsz 1989. 200–202.

¹⁵ IPOLYI Arnold: *i. m. uo.*

¹⁶ Uo. 42.

¹⁷ A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára: *Kisgyűlések jegyzőkönyvei, 1862.* (K 1426). 113–127. (A továbbiakban: *Kisgy. 1862*)

¹⁸ *Századok* 1877. 463–473.

¹⁹ GABODA Péter: *Egy egyiptomi szobor útvonalának (gyűjtemény)történeti tanulságai. (Adalékok a 19. századi keleti magyar emigráció és a korabeli tudománydiplomácia műtárgygyűjtési lehetőségeihez.)* = Szépművészeti Múzeum Közleményei (82.) 1995. 121–130.

remélt eredményre. Egyébként nem akárciknek kijáró fogadtatásban volt részük: a török reform korszak – a Tanzimat – egyik legjelentősebb alakja, az európai értékek felé nyitó nagy műveltségű Fuad pasa (1815–1869) nagyvezír is fogadta őket. A Sipos-féle kapcsolat valószínűleg döntő lehetett az ügy kimenetelére, ugyanis ő Fuad kedvelt udvari főkertésze volt. Az eseményeket jól ismerjük Ipolyi visszamemlékezéséből,²⁰ most csak a császári könyvtárban tett látogatásukra térnénk ki:

Két alkalommal, május 21-én és 26-án sikerült a három tudósnak a szultáni palota (Topkapi szeráj) középső udvarában lévő kupolacsarnokból (Kubbe alti) a szultáni kincstárba, majd némi rábeszélés után a régi szultáni palota (Eszki szeráj) belső udvarában lévő egyik könyvtárterembe lépni. 21-én csupán hat kódex és két nyomtatvány, 26-án viszont már mintegy félszáz kézirat tanulmányozására kaptak engedélyt. Azonnal felismerték, hogy ezek közül jónéhány az évszázadok óta keresett Bibliotheca Corviniana néhány remek darabja és a rendelkezésre álló rövid idő (egy-két óra) alatt ezekről Ipolyi jegyzéket készített, amely minden jel szerint azonos az alábbiakban közlendő, eddig ismeretlen forrásunkkal. A május 21-én látottakról Ipolyi lelkes hangú levelet írt br. Kemény Zsigmondnak (a *Pesti Napló* főszerkesztőjének), Toldy Ferencnek és Bartakovics Béla egri érseknek.²¹

További kutatásra nem kaptak lehetőséget, de a városban eltöltött következő napok során személyesen is találkoztak a bizánci történelem kutatásában elkötelezett és Sztambulban lakó Philipp Anton Dethier (1803–1881) helyi múzeumigazgatóval és Andreas David Mordtmann (1811–1879) orientalistával, akiknek évekkel azelőtt már volt lehetőségük – bizánci kódexeket keresve – ugyanazon könyvtár néhány darabját megtekinteni.²² Élményeik kölcsönös megosztása nyomán egyértelművé vált, hogy mindnyájan csak egy-egy töredékét láthatták az amúgy meglehetősen rossz állapotban lévő kódexeknek.²³

Kubinyi, Ipolyi és Henszlmann hazaérkezésük után, június 16-án számoltak be az Akadémiának útjukról s a felfedezésről. Mint Ipolyi írja:

„... élénk érdeklődéssel és melegen fogadták a jelentésünket. A további részletek, a megszerzés módja, föltételei, kivitele iránt is hajlandók voltunk nyilatkozni. De erre zártulást kértünk. Az akkori elnökség, a mily tüntető készséggel fogadta s ígérte azt, úgy soha nem hívta össze ... Ne vádoljunk érte senkit. Adjunk hálát, hogy már túl vagyunk ez állapotokon ... Csak Toldy volt most is az egyetlen, ki sikereinket nem csak méltányolta, de a lelkesüléssel, melyre csak az ő nemes és fogékony lelke volt képes, fogadta.”²⁴

A történet utóélete jól ismert. A kezdeti és nem túl forró fogadtatás után „az ügy elaludt” (Ipolyi). Az Akadémia állandó anyagi gondjai és némi közönye miatt egyet-

²⁰ IPOLYI Arnold: *i. m.* 44–57.

²¹ A levelek szövegét közli JAKÓ Zsigmond: *Ipolyi Arnold és a Konstantinápolyba került Korvinák megtalálása, i. h.* 203–205.

²² IPOLYI Arnold: *i. m.* 58.

²³ Uo. 59.

²⁴ Uo. 60–61.

len lépés sem történt az ügy előmozdítása irányában, ugyanakkor a magyar tudósok fölfedezésének hírére az európai szaktársak valódi búcsújárása kezdődött meg az Eszki szeráj könyvtárába. Ipolyi erről keserűen írja:

„Tehát minden európai művelt nagy hatalom hivatalos küldetéssel képviselve volt már. Csak mi, kik fölfedeztük, kiknek leginkább érdekében állott, kik legjobban voltunk tájékozva már az ügyben magánvállalkozásunk által is, nem tettünk többé lépést.”²⁵

És valóban, az Akadémia 1862. évi beszámolójában mindössze csak egy visszafogott mondat erejéig számolt be a konstantinápolyi vállalkozásról,²⁶ az 1863. és 1864. évi jegyzőkönyvekből pedig arra következtethetünk, hogy az Akadémia vezetősége anyagi okokra hivatkozva hártotta a kezdeményezést.²⁷ Annyi mégiscsak történt, hogy Prokesch-Osten, fölbuzdulva a felfedezésen, kijárta a kódexek ismételt előadatását és Dethierrel elkészítette jegyzéküket. Henszlmann 1864. április 25-én mutatta be a Dethier-, Mordtmann- és Kubinyi-féle jegyzékeket az Akadémián (az 1862. évi vállalkozást az út kezdeményezőjének, Kubinyinak a nevéhez kötötték, holott a Corvinák tényleges szemrevételezésében a legkisebb szerepe neki lehetett).²⁸ Dethier jegyzékének némely részlete a későbbiekben igen jelentőssé vált, ugyanis annak ellenére, hogy a másfél évtized múltán Pestre került kódexeket már testközelből vizsgálhatta a szakma, zömüknek eredeti kötését azonban már csak Dethier leírásaiból ismerte. (Ez utóbbi mozzanat forrásunk vonatkozásában is jelentőséggel bír, mint azt lennebb látni fogjuk)

Az eseménysornak végül szerencsés kimenetele volt, ugyanis 1869-ben a szuezi csatorna megnyitása alkalmával Konstantinápolyba látogató I. Ferenc József Abdul Aziz szultántól a négy legdíszesebbnek vélt Corvinát kapta ajándékba, majd a császár ezt tovább ajándékozta az Országos Széchényi Könyvtárnak. 1877-ben II. Abdul Hamid szultán (mintegy diplomáciai köszönetnyilvánításként) 35 kódexet ajándékozott az Egyetemi Könyvtárnak, áttételesen a magyar ifjúságnak,²⁹ ezekből azonban csak tizennégy bizonyult kétséget kizáróan Corvinának. Sajnálatos módon ez utóbbi kódexeket rossz állapotuk miatt megfosztották eredeti kötésüktől és modern török díszkötést kaptak.

Ezzel az ajándékozási aktussal le is zárult a törökországi epizód, ez a tizennyolc Corvin-kódex vészelté át az elhurcolásuktól eltelt három és fél évszázadot és került ismét Magyarországra.

²⁵ Uo. 63.

²⁶ *A Magyar Tudományos Akadémia munkálkodásairól s pénztára mibenlétéről 1862-ben*. Pest, 1863. 11.

²⁷ *A Magyar Tudományos Akadémia jegyzőkönyvei 1863*. Pest, 1863–1864. 40–41, 76–78, 129–130, 134–135, 142–143, 168; Ua. 1864. Pest, 1864. 11, 43, 89–100, 114, 116–117, 124–125, 129.

²⁸ Ua. 1864. 89–93; Újraközlve: HENSZLMANN Imre: *A sztambuli szerailban európaiak által látott nyugati nyelveken írt codexek*. = MKsz 1877. 153–157.

²⁹ MIKÓ Árpád: *i. h.*

Ipolyi Arnoldot 1863. március 8-án nevezte ki az uralkodó egri kanonokká, ahol a káptalan jegyzője és az anyagi ügyek, alapítványok kezelője lett. Elfoglaltságra hivatkozva július 20-án lemondott az Akadémia régészeti bizottságának előadói és szerkesztői tisztéről (helyébe Rómer Flórist választották).³⁰ Tudományos tevékenysége mindazonáltal nem lankadt, azonban úgy tűnik a Corvina-üggyel behatóbban ezután már nem foglalkozott. Valószínűleg a Konstantinápolyban készült jegyzetei alapján állították össze az Akadémián előadott és már említett 1862. és 1864. évi jelentéseiket, a jegyzetek eredetije azonban nála maradhatott (majd iratanyagával együtt Váradra került) és mostani felbukkanásáig lappangott. Úgy tűnik azonban, hogy Kubinyi és Henszlmann is (vagy közösen mindhárman) készítettek egy-egy jegyzéket, ugyanis a későbbi szakirodalomban említett Kubinyi-, illetve Kubinyi–Ipolyi–Henszlmann-féle és az alábbiakban közölt Ipolyi jegyzék több részletben is különbözik.

Csontos János (1846–1918) 1877-ben a Konstantinápolyból Magyarországra érkezett kódexek első ismertetésekor elsősorban Dethier példányleírásaira hivatkozott, amikor az átkötött kódexek eredeti kötéseiről írt és a későbbi Corvina-irodalomban ez a tény rögzült.³¹ A most felbukkant forrásaink egyikének – mint látni fogjuk – éppen az a kutatástörténeti jelentősége, hogy a kódexeket 1862-ben a császári könyvtárban először megpillantó (és azok némelyikét Corvinaként azonosító) Ipolyi Arnold éppen olyan részletességgel írta le, mint később Dethier. Azt már csak feltételezhetjük, hogy Ipolyi kiábrándult, látván az Akadémia tehetlenségét a Corvinák ügyében, és Dethier munkálkodásának fényében már nem tartotta fontosnak kézírata közkinccsé tételét.

Forrásaink

1.

Andreas David Mordtmann orientalista a Hansa városok konstantinápolyi követe, majd a török kereskedelmi minisztérium magasrangú tisztviselője volt. Háromszor volt alkalma a szultáni kincstár néhány kódexét látni, egyszer a bibliai szövegek fāradhatatlan kutatója, Lobgott Friedrich Constantin Tischendorf (1815–1874), máskor az egyiptológus Karl Richard Lepsius (1810–1884) társaságában. Az előbbi a cār, az utóbbi a porosz király protezsáltja volt. A látottakról jegyzékeket készítettek és ezekből egyet Lepsius, egy másikat – a *Philologus* folyóiratban – maga Mordtmann közölt. Volt egy harmadik, kiadatlan jegyzéke is, amely 1850-ben készült és amelyet 1862-ben, amikor Ipolyiék nála jártak, éppen nem talált a kézíratai között, de postán utánuk küldött.³² A címzett Kubinyi vagy Henszlmann

³⁰ *A Magyar Tudományos Akadémia jegyzőkönyvei 1863. i. m.* 115.

³¹ CSONTOSI János: *A Konstantinápolyból érkezett Corvinák bibliographiai ismertetése.* = MKsz 1877. 157–218. (A továbbiakban: CSONTOSI)

³² *Kisgy. 1862.* 121.

lehetett, ugyanis Mordtmann abban üdvözlete átadását kéri a „lelkész” úrnak (aki nem lehetett más, mint Ipolyi). Első forrásunk ez a könyvjegyzék:³³

A.D.MORDTMANN
CONSTANTINOPLE

Constantinopel, 5 Juny 1862

Hochgeschätzter Herr Doctor,

In der Hoffnung, daß Sie Ihre Reise glücklich beendigt haben und wohlbehalten in Ihrer Heimat angelangt sind, übersende ich Ihnen versprochener Maßen den Katalog der Manuscripte, welche ich bei meinem ersten Besuche in Serai vorfand (1850). Derselbe enthält nur 16 Nummern, und zwar, wie Sie aus ihm [áthúzva: demselben] ersehen werden, nur ein einziges Werk, welches ich später nicht mehr sah, u[nd] welches Sie auch wahrscheinlich nicht gesehen haben.

1. *Homeri Ilias cum commentariis Eustathii. In fine poemata biblica*
2. *Polybii Historia, 5 libri. Graece*
3. *Antonini Monachi Glossarium Graecum*
4. *Glossarium Graeco-Latinum*
5. *Aliud Glossarium Graeco-Latinum*
6. *Liber cabbalisticus, Graece*
7. *Liber chirurgicus, Graece*
8. *Ptolemaei Astronomia. Graece*
9. *C. Julii Caesaris Opera*
10. *Q. Curtii Rufi. De rebus gestis Alexandri Magni*
11. *Cicero, de amicitia, de Senectute & de officiis*
12. *Eusebii Chronicon in linguam latinam versum per Hieronymum, cum additamentis Prosperi Aquitanici*
13. *Tertullianus contra Marcionistas*
14. *Quatuor Evangelia, Slavonice*
15. *Vitae Sanctorum d'*
16. *Dante cum figuris*

Indem ich Sie ersuche Ihrem Gefährten, dem Herrn Geistlichen, mich bestens zu empfehlen, verharre ich hochachtungsvoll

Ilhr

ganz ergebenster
A.D.Mordtmann

Mordtmann e legelső könyvjegyzékében öt Corvin-kódex szerepel:³⁴ az 1869-ben az Országos Széchényi Könyvtárba került Polybios³⁵ és az 1877-ben az Egye-

³³ Egyházmegyei Levéltár – Nagyvárad (Ipolyi A. iratai 2.)

³⁴ A továbbiakban, az egyes Corvinák említésekor a *Bibliotheca Corviniana*. Bp. 1981. (*Bibl. Corv.* 1981) és MEZEY, Ladislaus: *Codices Latini medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*. Bp. 1961. (MEZEY) c. katalógusokra utalunk.

³⁵ Polybios: *Historiarum libri I–V. e Graeco in Latinum per Nicolaum Perottum traducti, cum eiusdem introductione*. OSzK Cod.Lat.234 (*Bibl. Corv.* 1981. 19.sz.)

temi Könyvtárnak ajándékozott Caesar,³⁶ Curtius Rufus,³⁷ Eusebios³⁸ és Tertullianus³⁹ kötetek. Az összes többi kötet szerepel Dethier, Mordtmann és Kubinyiék (Ipolyiék) későbbi lajstromaiban.⁴⁰ Amint Mordtmann levelében is megjegyzi, az egyik kódexet (Polybios) csak ezen első (1850) alkalomkor látta.

2.

Második forrásunk Ipolyi Arnold autográf jegyzete, amelyet a kódexek szemrevételezésekor készített, 1862 májusában, a szultáni könyvtárban. A kézirat 16 (?) levél terjedelmű lehetett, amelyből jelenleg 14 levél van meg (1 vagy 2 lev. hiányzik).⁴¹

A kézirat első lapján az Eszki szeráj belső udvarának vázlatrajza található, amely nagyszerűen összevethető a szultáni palota alaprajzaival és egyértelművé teszi, hogy az épület, ahová megtekintésre kihozták a kódexeket nem más, mint III. Ahmet 1719-ben épült könyvtára (Ipolyi „könyvtár kösk”-nek nevezte). A továbbiakban a kódexek leírása található. A római számokkal jelölt, összesen 33 kódex (és 3 nyomtatvány) hosszabb-rövidebb leírásában szerepel néhány kapocsnak és címernek a szövegbe beillesztett vázlatos rajza is (kivéteklént az I. sorszámú Augustinus kötet kapcsán lévő Corvin-címerről készült pausz-levonatot⁴² vörös viasszal rögzítette a jegyzettömbhöz). Több tétel leírásánál jelezte Henszlmann véleményét is a vizsgált kódexről. A 4–8. sz. kódexeket tartalmazó levél (vagy két levél) hiányzik. A jegyzéket követően Ipolyi mintegy összegzőképpen felsorolta az általa Corvínának vélt 11 kötet rövid címét (ezek egyikének leírása a hiányzó levélen volt). Végül az utolsó két levélen Mordtmann-nak a *Philologus*ban közölt könyvjegyzékét és a saját, ehhez fűzött rövid kommentárjait jegyezte fel, nyilván hazaérkezése után.⁴³

³⁶ Caesar, Caius Iulius: Commentaria de bello Gallico. – De bello civili. – De bello Alexandrino. – De bello Pharnacis. – De bello Africano. – De bello Hispaniensi. BEK Cod.Lat.11 (*Bibl. Corv.* 1981. 15. sz.; MEZEY 11. sz.)

³⁷ Curtius Rufus, Quintus: De gestis Alexandri Magni libri, quae exstant, III–X. BEK Cod.Lat.4 (*Bibl. Corv.* 1981. 8. sz.; MEZEY 4. sz.)

³⁸ Eusebius (Caesariensis) Pamphilus: Chronicon cum interpretatione S. Hieronymi et superaditis Prosperi. BEK Cod.Lat.5 (*Bibl. Corv.* 1981. 9. sz.; MEZEY 5. sz.)

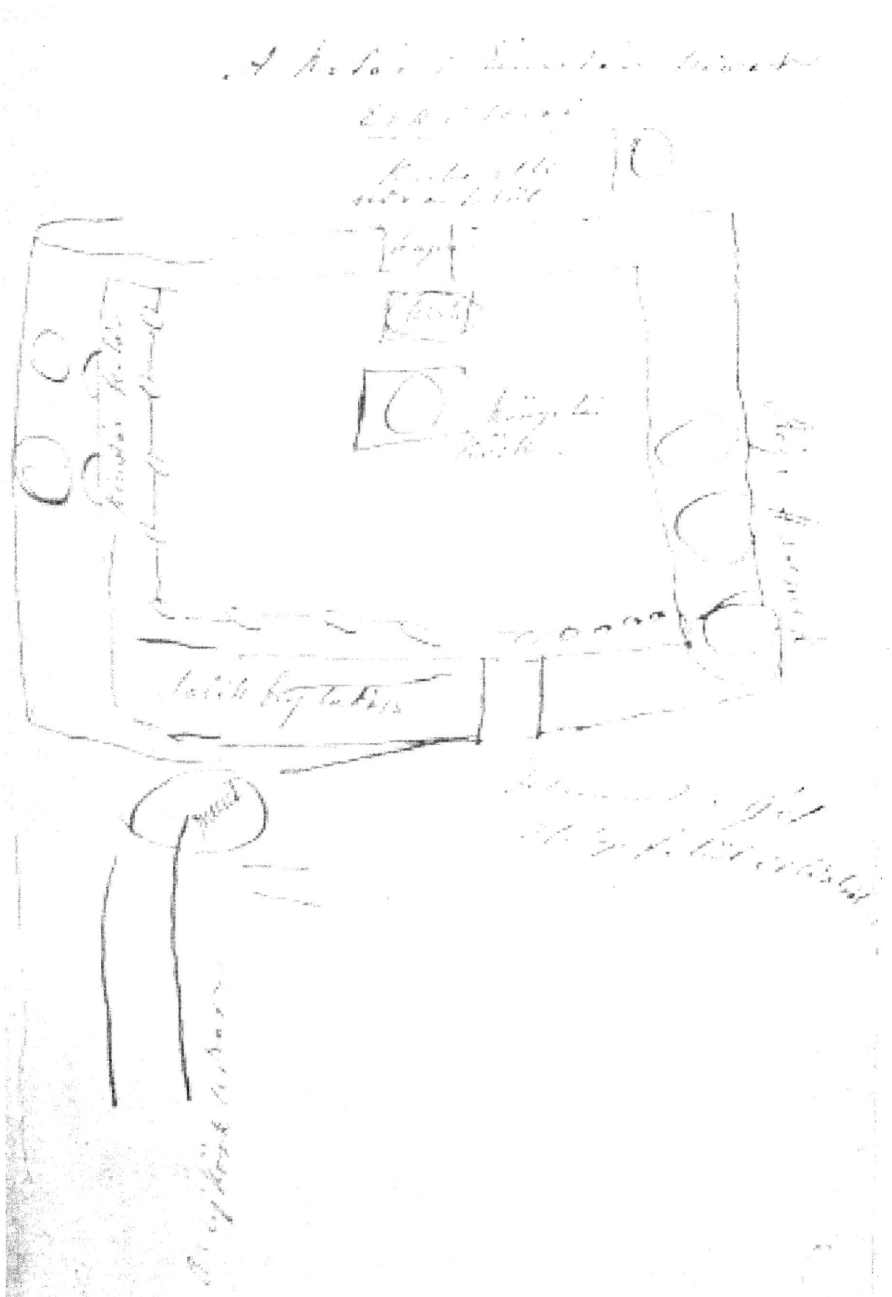
³⁹ Tertullianus, Quintus Septimius Florens: Adversus Marcionem Stoicum libri V. BEK Cod.Lat.10 (*Bibl. Corv.* 1981. 14. sz.; MEZEY 10. sz.)

⁴⁰ HENSZLMANN Imre: *i. h.*

⁴¹ Egyházmegyei Levéltár – Nagyvárad (Ipolyi A. iratai 1.); Méretei: 12,5×19,5 cm

⁴² Az eredeti reprodukcióját l.: *Cimélia. Az Országos Széchényi Könyvtár középkori kincsei.* Bp. 2000. 147.

⁴³ ... hogy 3szor látta Tischendorffal egy kis kabinetben a császári kincstár mellett és Dolma bagtri-ban. Vele közös volna nálunk 9, ebből gondolom 6 mátyási. ... Egyszer látta Mordtmann egy kis szobába a kincstár mellett, máskor Tischendorffal orosz követtel egy Dolma baktschiban. Mindig más[t] látott, órákig volt ideje. Más Catalogusa még nincs nyomtatva. Látta Lepsius is, ezé az első melyre a *Philologus* hivatkozik eziránt Budenz. ...

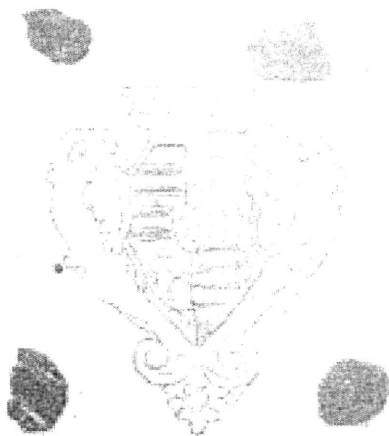
[A kvtár v. kincstár udvar; Eski Serai; Kube alti udvar felöl;
 Kapu; Kösk; Könyvtár Kösk; Kincstár Kvtár; Régi Haremek; Salih bey lakása;
 Felmenet a gót oszlop felöli oldalról; Mecset; Az új kösk udvar]

I.

Capitula primi libri divi Augustini de Civitate Dei feliciter incipiunt. Nagy folio vörös barsonba kötve. Három kapocs is még megvan – a többi s köldökök hiányzanak

Kettőn **a** és **b** hasonlón két delfin címert tart [kiolvashatatlan áthúzott rész] ~~felül~~ ~~korona~~ ~~Mátyás-címere~~, ez négyezett 1 és 4 magyarorsz. négy fehér szelemene vörös térben, 2 és 3 a cseh oroszlán, közép vért Mátyás fekete hollója arany gyűrűvel csőrében kék térben, mint vér[t]tartó két delfin összekötött farkkal és ez alatt rinleau de fleur. A **c** kapocs szív alakú vértében a holló gyűrűvel fatörzsön ülve a törzsből apró ágak és levelek. A kapocsokon ez zománcban színezve aranyozott ezüst vagy rézen.

Szép miniatürök a kezdő betűk és lap keretek – (az első cím lapon lent hasonlón Mátyás címere?)

Végződik Scriptum et completum per Manus Petri de Middelburch Q Zeelandiae R Q vörössel Finis P. M male informatus, qui leg(i)at intelligat pqdo per qum.

XV.sz.?

II.

Questo e lo proemio de la volgarica in relvura. R.

Codex perg. Folio két hasábian irva. Initialisok miniatür. Finale conclusione A. M.

E. R. talán Amen

A könyv tartalma Rubricája

Qui se comincia la rubrice de livri sovra scritti

Seneca de forma

Seneca in lo libro de beneficiis
 Seneca in le epistole
 Lo primo libro di Cassiodoro
 így egész 10-ig
 talán commentarium v. fordítása a classicusoknak
 Codex perg. XV. század kis folio.

III.

ΕΙΚΛΕΙΔΩΝ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ.

és tovább

Ἡρώνας Ἀλεξανδροῦσε ἀπαιτικῶς
 μετρητικῶς ἐν τυχῶν
 Ἡρώνας Ἀλεξανδροῦσε

Egy pergam. kötet 4° zöld selyemben sárga virág vonallal. mssk a szövegbe jól rajz (helyesen) rajzolt geom. figurákkal nál[am] kis folio ?
 XV sz.

IX.

Papier k.i. latin folio préselt bőr gyarló miniatúr kezdők
 Origo Imperatoris Hadriani vetustior a picentibus posterior a hispaniensibus manat, siquidem hadrian ortus majores suos apud italicum Scipionem temporibus.

X.

4° v. kis folio latin Pgm. kezirat kitűnőn díszes domború aranyas s arabeszk s initialek
 Nekem Mátyási jellegű Henszlmannak XIV ha nem XIII század.
 Kezdődik Quintus Mucius [...] augur Scaevola multa narrare de lelio lelio cum v.
 iam suo memoriter __ solebat nec dubitare illum in omni sermone appellare sapicutem.
 Czimer mint a következő sz. alattiban (?) AI v. AT névjegygyel.
 Expositio /
 Exemplum Reguli / als Bandtittel (?)
 Több üres lap után ~~mel~~ a kötet folytán melybe ugylat. Cicero de amicitia ~~et~~ és Oratioi,
 bevégzetlenül ugy látszik következik a végén (más írás) Epistola beati Bernardi.

XI.

fol. Perg. kod. violabáron leszakítva a fa tábláról 1 lap szél keret miniatur a kezdő betűbe Mátyás kép borost. koszorús fővel karszékben olvasva lent az arabesk b. Mátyás s az ország czimere koszorúba két meztelen vérttartó (vademberek?) a jobb szélén az arabeszk 2. apostol és 2 mezt. nemtő, egy szarvas csinos festm. külső szél metszett Rhetorica Trapezoncii.

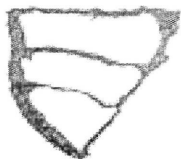
Kezdődik (?) Clarissimi Oratoris Magistri Georgii Trapezoncii in Rhetoricos libros suos exordium.

Végén

Georgii Trapezonici Cretensis quintus v. ultimus Rhetor liber explicit.

XII.

Folio papír k.i. Első lap díszítve arabesk miniatur lent angyal áldva vörös hosszúruhás előtte térdelőt, egy kezében vért

Fatábla, borítéka lenyúzva

Incipit liber posteriorum Aristotelis cum eiusdem solemni expositione reverendissimi artium et sacrae theologiae magistri Pauli.

végén Explicit quintus liber de arte fidei catolice

A kv táblán belűs [belűl] Jesus (Jezus)

hic liber est mag.ri Barnabe Trainatis artium et medicinae doctor. quem emit in miollia cipri a Per Benedicto, de onectari [...] Regio ca.cellario 1497 17mo februarii

XIII.

folio Pgm. k.i. vörös barsony Első lap arabeszk miniat. szélkeret lent benne Mátyás czimere két nemtő vérttartó s még két öltöny(ö)s angyal lejjebb

Kezdődik Incipit Cronica Eusebii Hieronimi cum Superadditis Prosperi.

benn történelmi táblázatok

Végén Finit Cronica Eusebii hieronimi Presbiteri et Prosperi

gr.as d.ni n.ro IH.V Christo AMEN

XIV.

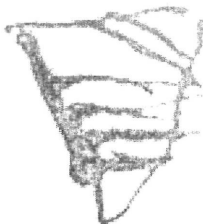
Kis folio papír lat. k.i. fatábla

az első lapon török felirat melynek értelme Dsenevis nevű görög orvosnak orvosi tudományokra vonatkozó könyve

Végén Explicit liber sinonimorum venerabilis magistri Simonis Januensis Deo gratias Amen (Januens = Joniai man. Henszl. inkább tal. Genuai a török szerint.)

XV.

folio Pgmt. bőrkötés olasz k.i. czimer az első lapon

vörös tér fehér szelem.

Kezdet. Capitolo primo del libro di Dante, számos festett sajátságos miniat. melyek az Infernok. állítanak elő jeleneteket

XVI.

fol. Pgm. sűrű szép írás kötés bőr (?)

Kezd. Incipit Speculum humanae salvationis.

D.nus in excelso throno detrusit Lucifer. ad infern. cum sequacibus suis

Hic creavit d.nus Adam et Evam

Végén

Sextum gaudium finit etc. Septimum gaudium .

XVII.

fol. Pgmt. viola bárson köt (Mátyási jelleg)

Szél metszet De viris illustribus

Kezd. Incipit tabula Helii Spartiani historiographi in vitis et gestis diversorum principum ac tyrannorum qui romanam rem publicam tenuerunt seu in vaserunt ab Adriano imperatore usque ad Carcum (?) imperatorem. Tartalom 1½ lap azután Helii Spartiani Historiographi excellentissimi vita Adriani felicitates incipit 187 lap (lásd ehhez Emilius Probus lap.) Szép initial arabesk szél keret miniat. lent Mátyás címere és monogrammja mellette M. A.

XVIII.

fol. Pgm. viol bárson köt mátyási.

Szep init. s arab. 7 genius 2 ~~madár~~ öz és madár alak lent Mátyás czimer és monogr.

M. A. zöld és arany körben

Szél irat (metsz.) Polybii historia

Kezd. Nicolai Perotti in Polybii Historiar. libros proemium incipit feliciter. Ad nicolaum quintum pontificem maximum

finis

ΘΕΩ ΧΑΡΙΣ ΚΑΙ ΤΗΜΗΤΥ

Az utolsó lap

Aspicimus oculis superi mortalia justis

Di[...]ite justitiam moniti et non temnere divos

vörös betűvel újabb kéz

Possessor huius libri Ibrahim Matzar donatus a Caesarea Majestate. Anno post adventum Mahomedis 966

kapocs

XIX.

4° Bőrkötés pergam. (ennek daczára mátyási jellegű)

Miniat. kezdők s arabesk szélékítmények, alól üres kör hagyva mintegy a belefestendő címernek mint a mátyásiakon.

Kezd. Incipit Panegyricus Plinii Secundi dictus Trajano imperatori bene ac sapienter (Panegyric. s hasonl. gyűjteménye)

így közepén. Eiusdem magistri Mamertini Genethalicus Maximiani Augusti.

Végén Finit Panegyricus dictus Constantio filio Constantini.

XX.

fol. Perg. viol bárs kötés mátyási

Szél metszet: Cornelius Tacitus,

arabesk és kezd. miniat. 1 madár, nyúl, ismét madár, lent Mátyás címere 3 ágú koronával.

Kezd. Cornelii Taciti hystoriographi praestantissimi fragmentorum liber primus 131 lap.

Vég. Finis eorum quae de Cornelio Tacito reperiuntur (körbe tört. stb. könyvei)

kapocs

XXI.

fol. Perg. viol. bars köt. mátyási szép init. s arabesk szél keret lent Mátyás címere 3 ágú koronával és M. A. (?) monogr.

Szél metszet Plautus:

Végén ~~Kezd~~ Plauti Sarsinati poete comici clarissimi comediarum liber explicit feliciter

Kezd. Amphitruo Plauti poete comici clarissi. prima comoedia incipit feliciter.

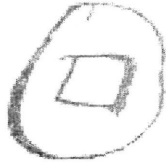
Tart. 20 darab am.

XXII.

folio pgm. viola bárson kötés mátyási init. és arabesk szélkeret miniat. Mátyás címere 3 ágú korona nemtők által tartva

Szél metszet: Theoprastus de plantis.

A táblán benn: Vespasianus librarius florentinus fecit fieri florentie
 Kezd (?) Theodorici Greci Thessalonicensis ad summum pontificem divum Thomam
 Nicolaum quintum Praefatio in Theophrasti libros quos ex greco in latinum traduxit
 (XX in eine kreise die dedication ?)
 t.i. ez egy

körben

XXIII.

folio perg. kisebb cod. vörös bársony a köldök leszag. a szélein rothadt elmálló állapot.
 Czim festve mint egy sátor féle alá helyezett lapba írva R. I. Decem Clementis Summi
 Pontificis Petri apostoli successoris ex graeco in latinum conversum per Rufinum
 presbiterum.

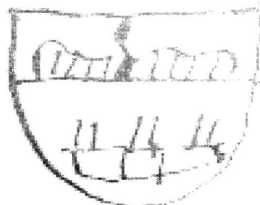
Első lap szép miniat. kezdő bet. s arabesk keret a[ ]Jul Mátyás czimere és M. A. monogr.
 Kezd. Rufini presbiteri Aquilegiensis ad Gaudentium summum pontificem praefatio
 intraductoria itinerarii Clementis
 Végződik Itinerarii beati Clementis successoris beati Petri liber decimus explicit Feliciter.
 Szél metszet. Itinerarium Clementis

XXIV.

folio pgmt. viol. bárson kötés mátyási miniat. kezdők és arabesk szél az első lapon
 lent geniusok közt Mátyás czimere
 Szél metszet Eusebius de preppatione evangē.
 Kezdődik a tartalommal Incipit tabula primi libri capitulo
 De Evangelii definitione et intentione suae ez 3 levél következik az első lap init. és
 kerett miniat. felirata
 Ad Sanctissimae Papam Nicolaum quintum Georgii Trapezuntini in traductionem Prae-
 fatio.

XXV.

4° pgm. bőrkötés kis írás festett initial. eleje eltörölve, nem hasonlít mátyásiakra.
 Ugy látszik grammatikai v. inkább encyclopaediai tartalmú (elől gram. szabályok, végén
 vallási tárgyalás)
 Elöl ezim első lapon czimer

Fent sárga térben fekete sas
Alul vörös térben harmas tornyú fehér vár
Végén Deo gratias Amen.

XXVI.

folio papír k.irat fatáblakötése borítéka lenyuzva
Kezdődik (közönséges XV századi kisebb írás) Domino Magistro Campano d.ni papae
capellano canonico parisiensi infimus subdiaconus se ipsum ex debito. Opusculum
iam dudum a nobis postulasti. Szótár v. glossarium féle Alphabet. szerint.

XXVII.

Igen vastag folio byzanti kézirat a komnenek korából pgm. rosz állapotb. rothadó és
elmált szélekkel Szövegbe festett miniaturek sz. irasi jeleneteket állítanak elő Ádám
és Evat frigyszekrényét felirat

TO ΠΗΛΑΙΑΣ ΠΡΟΕΜΙΟΝ
ΜΙΡΟΣΤΟΝ ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΣ ΜΑΚ
ΤΟΝΟ ΑΓΙΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΥ
ΚΑΙ ΗΜΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΣΑΦΗΝΙΔΟΥ

To Tes palaias proemion
miroston philokrat mak
tono agi porphuro
kai hūme alexi
ton komronu rubmi ge
saphinido

[a fentiek rögtönzött átírási kísérletek]

To Res Romes palaias vagy a régi Romának proemiuma Miroston philokratoros, (a szerző
neve ki magát a császár barátjának nevezé) talán philaktos (kincsőr) porphyrogenitos-
nak Alexius Komnenosnak ruthmigi rendbe szedte és saphinite megmagyarázta

XXVIII.

n. 8°. bőrkötés papiros codex későbbi görög betokkal benne ember s madár s állat
abrak rosz írás ugy látszik historia naturalis ámbár egy helyt I[...]n is áll egy trónon
v. karszéken ülő romai alak felett

XXIX.

Igen nagyfólio Antiphonale alak féle perg. codex bőr köt. kapcsok es köldökkel
Kezdődik Asperges me Domine követk. Miserere foly. Psalmusok, mint a breviar.
nehány lap után köv. felirat

D.nica IV de estate
Egy helyütt rubrica kezdődik Istitus sacerdos extendit manus
Végződik a codex az ismeretes antiphonával:

Conditor alme siderum, lux credentium.
Az egész könyvön át hangjegyek vannak az illeto psalmusok, antiphonalek és
responsoriumokra
festett iniciálék XV századi.

XXX.

Cartaceus codex 8° saec XV. Kezdődik Fabule cum alegoriis noviter reperte per Ma-
gistrum Gabrielem de Concorezio
I. quos pagani deos asserendo venerantur fuisse homines produntur
Vége Sed hoc a poetis totum fictum est unde deos suos ornant aliquibus figuris quos
preditos ad decoris infamie plenos fuisse historice confitentur omnino n. fingendi locus
vacat ubi veritas cessat. finis Telos.

XXXI.

Codex cartaceus 8° kozonseges XV századi kis írás Argumentum incipit kezdő az
első betű kiszakítva mint a címlap
Ororem falso creditum
verses munka.

XXXII.

két kisebb s ujjabb görög perg. kézirat
folio török módra kötve

XXXIII

Chartaceus codex folio sec. XV–XVI közönséges kézirat:
Summi Philosophi atque Theologi Alberti Magni de mirabilibus

Nyomtatott k.vek

Ambrosii Calepini Dictionarium septem linguarum Venetiis M.D.C.XXXV apud Jo.
Guerillum
Description de la Grotte de Versailles a Paris de l'imprimerie Royale M.DCLXXIX
nagy rézmet. képekkel a kert partioit, szobrait előállítva bőr kötés aranyzással pre-
selve franciaország czimere a koronás vert. 3 lilium
Banderius Konstantinápoly

Pótlásul

XVII-hez hozzákötve van: Incipit tabula Emilii probi de Excellentibus ducibus exte-
rarum gentium.
Vita Miltiadis, Aristidis, Cimonis, Lysandri, Alcibiadis, Trasybuli.

Corvinianak, Mátyási codexek volnának:

1. Rufinus Itiner. Clementis
2. Eusebius de praepar Evangelica

3. Cornelius Tacitus
4. Plautus Comoed.
5. Polybius Histor.
6. Silius italicus de be.
7. Augustinus de Civitate Dei
8. Helius Spartianus
9. Theophrastus de plantis
10. Eusebii Chronicon
11. Rhetor Trapezonicus.

Az Ipolyi által leírt 33 kódex közül tehát 11 Corvina és az ismert 1869. illetve 1877. évi könyvadományokkal került az Országos Széchényi Könyvtárba (OSzK) és a Budapesti Egyetemi Könyvtárba (BEK):

Augustinus (I.),⁴⁴ Trapezuntius (XI.),⁴⁵ Eusebius Pamphili (XIII.),⁴⁶ Scriptorum ... (XVII.),⁴⁷ Polybios (XVIII.),⁴⁸ Tacitus (XX.),⁴⁹ Plautus (XXI.),⁵⁰ Theophrastus (XXII.),⁵¹ Clemens (XXIII.),⁵² Eusebius Pamphili (XXIV.).⁵³ A kézirat hiányzó levele tartalmazhatta Silius Italicus művének leírását.⁵⁴

A jegyzékben szereplő további 13 kódex, bár nem Corvina, az 1877. évi adományozás útján szintén az Egyetemi Könyvtárba került:

⁴⁴ Augustinus, Aurelius: De civitate Dei libri XXII. OSzK Cod.Lat.121 (*Bibl. Corv.* 1981. 17. sz.)

⁴⁵ Trapezuntius, Georgius: Rhetoricorum libri. OSzK Cod.Lat.281 (*Bibl. Corv.* 1981. 22. sz.)

⁴⁶ Eusebius (Caesariensis) Pamphili: Chronicon cum interpretatione S. Hieronymi et superadditis Prosperi. BEK Cod.Lat.5 (*Bibl. Corv.* 1981. 9. sz.; MEZEY 5. sz.)

⁴⁷ Scriptorum Historiae Augustae ... : Vitae imperatorum Romanorum – Probus, Aemilius: De excellentibus ducibus exterarum gentium. – Plinius: De imperatoribus Romanorum. BEK Cod.Lat.7 (*Bibl. Corv.* 1981. 11. sz.; MEZEY 7. sz.)

⁴⁸ Polybios: Historiarum libri I–V. e Graeco in Latinum per Nicolaum Perottum traducti, cum eiusdem introductione. OSzK Cod.Lat.234 (*Bibl. Corv.* 1981. 19. sz.)

⁴⁹ Tacitus, Publius Cornelius: Annalium libri XI–XVII. – Historiarum libri I–V. BEK Cod.Lat.9 (*Bibl. Corv.* 1981. 13. sz.; MEZEY 9. sz.)

⁵⁰ Plautus, Titus Maccius: Comoediae, quae supersunt, cum prologis et argumentis. OSzK Cod.Lat.241 (*Bibl. Corv.* 1981. 20. sz.)

⁵¹ Theophrastus: Historia plantarum. – De causis plantarum. E Graeco in Latinum traducta per Theodorum Gazam Thessalonicensem, cum praefatione eiusdem ad Nicolaum V. papam. BEK Cod.Lat.1 (*Bibl. Corv.* 1981. 5. sz.; MEZEY 1. sz.)

⁵² [Pseudo-] Clemens Romanus: Recognitionum libri X, alias Itinerarium per Rufinum presbyterum Aquilegiensem tractatum. BEK Cod.Lat.3 (*Bibl. Corv.* 1981. 7. sz.; MEZEY 3. sz.)

⁵³ Eusebius (Caesariensis) Pamphili: De evangelica praeparatione, a Georgio Trapezuntio trad., cum praefatione eiusdem ad Nicolaum V. papam. BEK Cod.Lat.6 (*Bibl. Corv.* 1981. 10. sz.; MEZEY 6. sz.)

⁵⁴ Silius Italicus: De secundo bello Punico libri XVII. BEK Cod.Lat.8 (*Bibl. Corv.* 1981. 12. sz.; MEZEY 8. sz.)

Questo e lo proemio ... [Miscellanea humanistica – Código Español] (II.),⁵⁵ Historia Augusta (IX.),⁵⁶ Cicero [Miscellanea humanistica] (X.),⁵⁷ Aristoteles [Miscellanea philosophica] (XII.),⁵⁸ Simon de Ianua [Miscellanea medicalia] (XIV.),⁵⁹ Dante (XV.),⁶⁰ Speculum humanae salvationis (XVI.),⁶¹ [Panegyrici Latini XII] (XIX.),⁶² Grammatica Latina [Doctrinale] (XXV.),⁶³ Simon de Ianua [Miscellanea medicalia] (XXVI.),⁶⁴ Gabriel de Concoreggio [Fabulae] (XXX.),⁶⁵ [P. Terentius Afer] (XXXI.),⁶⁶ Albertus Magnus [De mineralibus] (XXXIII.).⁶⁷ A XIV. és XXVI. sz. kéziratok Simon de Ianua ugyanazon művével azonosíthatók (!)

Az Ipolyi jegyzékében szereplő III., XXVII., XXVIII., XXIX. és XXXII. sz. kéziratok Konstantinápolyban maradtak.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a Csontos János által citált Kubinyi- (máskor Kubinyi–Ipolyi–Henszlmann)-féle leírás nem azonos a most bemutatott Ipolyi-féle jegyzékkel, amelyet Csontos soha sem látott. Csontos szerint ugyanis a Kubinyi-féle jegyzék nem tartalmazta a bemutatott új jegyzékünkben szereplő XIII., XVII., XIX., XX., XXII., XXIV. sz. tételeket, illetve kötések leírásait.⁶⁸ A Magyarországra kerülésük előtt eredeti kötéseiktől megfosztott kódexek egykori állapotát a szakirodalom (elsőként Csontos) Dethier leírásából vette át, ám forrásunk – hasonlóan ahhoz – a kötések zömének rövid leírásait is tartalmazza és (immár csak utólag) megerősíti Dethier megállapításait. Két esetben azonban többlet információt is tartalmaz: a XVII. sz. tétel egykori kötésének Dethier nem közölte a színét,⁶⁹ jegyzékünk azonban jelzi, hogy az ívrét méretű pergamenkódexet mátyási jellegű violaszínű bársonykötés borította, továbbá a XX. sz. tétel kapcsának Ipolyi közli a rajzát, amely a kutatás számára újdonság.⁷⁰

Úgy véljük forrásaink közzététele hozzájárulhat a Corvina-könyvtár kutatástörténetének teljesebb ismeretéhez (amelyben hangsúlyos szerepet játszottak a kutatás különböző periódusaiban készült kódex-jegyzékek), hiszen annak egyik legjelentősebb mozzanatáról, az 1862. évi kutatóútról és eredményéről szolgált primér információkat.

⁵⁵ BEK Cod.Ital.3 (CSONTOSI 35. sz.)

⁵⁶ BEK Cod.Lat.27 (CSONTOSI 27. sz.; MEZEY 27. sz.)

⁵⁷ BEK Cod.Lat.20 (CSONTOSI 20. sz.; MEZEY 20. sz.)

⁵⁸ BEK Cod.Lat.17 (CSONTOSI 17. sz.; MEZEY 17. sz.)

⁵⁹ BEK Cod.Lat.28 (CSONTOSI 28. sz.; MEZEY 28. sz.)

⁶⁰ BEK Cod.Ital.1 (CSONTOSI 33. sz.)

⁶¹ BEK Cod.Lat.30 (CSONTOSI 30. sz.; MEZEY 30. sz.)

⁶² BEK Cod.Lat.12 (CSONTOSI 12. sz.; MEZEY 12. sz.)

⁶³ BEK Cod.Lat.24 (CSONTOSI 24. sz.; MEZEY 24. sz.)

⁶⁴ BEK Cod.Lat.28 (CSONTOSI 28. sz.; MEZEY 28. sz.)

⁶⁵ BEK Cod.Lat.21 (CSONTOSI 21. sz.; MEZEY 21. sz.)

⁶⁶ BEK Cod.Lat.31 (CSONTOSI 31. sz.; MEZEY 31. sz.)

⁶⁷ BEK Cod.Lat.14 (CSONTOSI 14. sz.; MEZEY 14. sz.)

⁶⁸ CSONTOSI 5., 7., 12., 9., 1., 6. sz.

⁶⁹ CSONTOSI 7. sz.; *Bibl. Corv.* 1981. 11. sz.

⁷⁰ CSONTOSI 9. sz.; *Bibl. Corv.* 1981. 13. sz.

ANDRÁS EMÖDI

**Sources inconnues de l'histoire de recherche de la Bibliotheca Corviniana
aux Archives Diocésaines de Nagyvárad**

L'étude publie deux manuscrits, retrouvés il y a peu aux Archives Diocésaines Catholiques Romaines de Nagyvárad (actuellement Oradea, Roumanie), qui proviennent des legs de Arnold Ipolyi (1823–1886), historien, évêque de Nagyvárad. Les deux manuscrits donnent des contributions à l'histoire de recherche de la Bibliotheca Corviniana, bibliothèque de renommée européenne, du roi Matthias I, de Hongrie (1443–1490): registres de codex de l'orientaliste A. D. Mordtmann (1811–1879), rédigés en 1850 dans le Trésor d'Istanbul des Sultans, et celui rédigé au même endroit par Arnold Ipolyi au cours de son voyage de recherche en 1862. Ce dernier est d'autant plus important que parmi les codex y décrits 24 pièces (dont 11 Corvina) sont plus tard rentrées en Hongrie, et notre manuscrits en est le premier registre scientifique.